

Etnicitet, skola & framtidstro

*”Vi ser nödvändigheten av att
utveckla ett pedagogiskt tänkande
som gör det möjligt att stärka
elevers självkänsla”*

NY FORSKNING OM BARNS OCH UNGDOMARS LIVSMÖJLIGHETER

” För Stenastiftelsen är forskning kring barn och ungdomars livsmöjligheter ett prioriterat område. För att främja forskningen och möjliggöra nya insikter initierade vi 2020 tre tvärvetenskapliga forskningsprojekt med målet att motverka hur sociala förutsättningar påverkar barns och ungdomars utveckling och livsmöjligheter. Projekten, som tilldelades över 42 miljoner kronor, har nu slutförts och delar av resultaten presenteras här. ”

Madeleine Olsson Eriksson, Stenastiftelsens ordförande

Om Sten A Olssons Stiftelse för Forskning och Kultur

Stenastiftelsen grundades 1996 i samband med skeppsredare Sten A Olssons 80-årsdag. Familjens syfte med stiftelsen är att stödja vetenskaplig forskning och utveckling, konst, kultur och humaniora – främst i Göteborg och västra Sverige.

Första donationen var på 51 miljoner kronor och ledde till att stiftelsen Chalmers Innovation bildades och kunde utveckla ett centrum för innovationsverksamhet. Sedan 1996 har Sten A Olssons Stiftelse för Forskning och Kultur fattat beslut om utdelning av 580 miljoner kronor som stöd till specifika projekt, totalt 164 stipendier inom kulturområdet, samt 400 masterstipendier som resebidrag.

ÄMNE:

Skola, lärande och psykisk hälsa: påverkansfaktorer, konsekvenser och prevention av skolmisslyckande

Jan-Eric Gustafsson

”Dagens betygssystem har också skapat en större utsatt grupp av elever som behöver stöd, men inte kan få det.”

Vad beror skolmisslyckande på?

I Sverige går nästan var femte elev ut nian med betyg som inte räcker för att de ska komma in på gymnasiet. Tillsammans med ett stort forskarteam har Jan-Eric Gustafsson, professor emeritus i pedagogik, fördjupat sig i vad skolmisslyckanden beror på och vad som behövs för att vända utvecklingen.

Även om Jan-Eric Gustafsson för flera år sedan gick i pension från Göteborgs universitet har han inte riktigt lämnat forskarvärlden. De senaste fyra åren har han tack vare Stenastiftelsens bidrag kunnat studera orsaker till, och konsekvenser av, skolmisslyckanden.

– Vi har varit ett dussintal personer med olika kompetenser och infallsvinklar som haft möjligheten att fördjupa oss i de här frågorna under ovanligt lång tid. Det är en lyx som man sällan är förunnad, säger Jan-Eric Gustafsson.

Forskningsprogrammet har delats upp i olika huvudspår, varav ett handlar om vilken roll som ungdomarnas kognitiva förmågor och socioekonomiska bakgrund spelar för skolgången. Den största frågan har dock varit betydelsen av själva utbildningssystemet, framför allt betygssystemet.

– Dagens betygssystem för med sig att drygt 15 procent av eleverna blir utestängda från gymnasiet. Det genererar mycket elände, dessa ungdomar drabbas lättare av psykiska problem än andra, så det är en viktig fråga i det svenska betygssystemet, förklarar Jan-Eric Gustafsson. Lärarnas kompetens och hur de är fördelade över olika skolor är ett annat spår. Enligt Jan-Eric Gustafsson råder ”lärarnas marknad”, där de kan välja bort kommunala skolor framför friskolor med högpresterande elever.

– Förlorarna är de kommunala skolor som har stora klasser och där eleverna inte har så bra möjligheter att stimulera varandra. Det finns mycket intressant att undersöka när det gäller konsekvenser av dagens utbildningssystem.

Till stor del har forskarna använt sig av databaser från Socialstyrelsen och Statistiska Centralbyrån för sina studier. Göteborgs universitet har också en egen studie där forskare har följt samma grupp människor sedan 60-talet. Den visar att skolmisslyckanden har effekter på både sysselsättning och inkomst i vuxen ålder.

– Att skolsystemet förändrades har fått återverkan på inkomster. I samband med Sveriges ekonomiska kriser har många av dem med havererad skolgång ramlat ut ur arbetsmarknaden, vilket har lett till långsiktiga negativa konsekvenser för dessa personer. Dagens betygssystem har också skapat en större utsatt grupp av elever som behöver

JAN-ERIC GUSTAFSSONS GRUPP

Från vänster: Alli Klapp, Siri Dahlgren, Ulrika Wolff, Monica Rosén, Caroline Berggren, Jan-Eric Gustafsson, Joanna Giota och Curt Hagquist.

stöd, men inte kan få det, säger Jan-Eric Gustafsson. Forskarna har dessutom genomfört en longitudinell studie med barn som redan i fyraårsåldern fick ta del av olika insatser för att förebygga läs- och skrivsvårigheter.

– Nu går de här barnen första året på gymnasiet, och vi kan se att de i lägre grad har drabbats av läs- och skrivsvårigheter än de barn som inte fick ta del av insatserna. Det är väldigt intressanta resultat.

Ytterligare en studie har varit kring vuxenutbildningens möjligheter att kompensera för skolmisslyckande.

– Segregation och fördelning av lärare och elever över olika skolor, ja allt det är effekter av dagens utbildningssystem, avslutar Jan-Eric Gustafsson.

Projektets fullständiga titel är *Skola, lärande och psykisk hälsa: påverkansfaktorer, konsekvenser och prevention av skolmisslyckande.*

Ann Frisé

ÄMNE: Göteborgs forskningsprogram om etnisk identitet. Unga människors livsmöjligheter och hur de kan förbättras

”Många av ungdomarna uttryckte att de gärna vill prata om etnicitet på ett mer djuplodande sätt.”

–Unga vill prata mer om etnicitet

Med hjälp av kollegor och doktorander har professor Ann Frisé tagit sig an ett jättelikt forskningsprogram för att ta reda på hur unga människor tänker kring etnisk identitet och kulturell bakgrund. Flera studier har överraskat positivt och visat att forskarna berör ett viktigt, och känsligt, ämne.

Ann Frisé som är professor i psykologi vid Göteborgs universitet har länge forskat i identitetsutveckling. Den här gången har hon djupdykt i hur den etniska identiteten påverkar ungas livsvillkor.

– Hittills har det varit ett ämne som har berörts ganska lite i Sverige, medan det är ett starkt amerikanskt forskningsfält. Stenastiftelsens forskningsbidrag har varit en enorm injektion som gjort det möjligt för oss att kunna jobba med det här fältet, säger hon.

På kort tid har Sverige gått från att vara ett relativt etniskt homogent land till ett av västvärldens mest heterogena länder. Det gör att vi har en unik position i att försöka förstå det här med etnisk identitet, förklarar Ann Frisé.

En av studierna i programmet handlar om hur ungdomar och lärarstudenter uppfattar att etnicitet hanteras i skolan, på sociala medier och inom idrotten.

– Vi fann att ungdomarna är medvetna om att vuxna ofta tycker att etnicitet är ett väldigt känsligt och obekvämt ämne. Många av ungdomarna uttryckte att de gärna vill prata om etnicitet på ett mer djuplodande sätt och att det ska ta större plats i skolan. När det gäller lärarstudenterna upplevde många sig dåligt rustade för att kunna hantera frågor om etnicitet när de kommer ut i skolorna, säger Ann Frisé.

Något som överraskade forskarna var att många ungdomar beskrev sociala medier som en viktig källa till information om kompisars högtider och etniska bakgrunder – även om problemen med hat på sociala medier också lyftes fram. Dessutom upplevde vissa av dem att idrotten var lite av en frizon, där den etniska identiteten inte spelar så stor roll. Samtidigt var de medvetna om problem med rasism inom vuxenidrotten.

Ett annat projekt i programmet kretsar kring hur ungdomarnas tankar om rasism utvecklas, från att de går på gymnasiet till att de lämnar skolan och kommer in i nya sammanhang. Forskargruppen har också genomfört en så kallad intervention med gymnasieungdomar som de träffade åtta veckor i rad.

– Det handlade om att ungdomarna skulle utforska sin egen etniska identitet, vad den betyder för dem och även varandras kulturella bakgrunder. De fick också lära sig om samhället som de lever i med rasism och diskriminering. Insatsen visade sig fungera och skolorna var väldigt nöjda efteråt, säger Ann Frisé.

ANN FRISÉNS GRUPP

Från vänster: Philip Hwang, Ida Malm, Tommy Reinholdsson, Sofia Berne, David Sandberg, Ann Frisé, Pär Stern, Py Liv Eriksson och Amina Kaafya Abdullahi.

I forskningsprogrammet, som har slutrapportering 2027, har Ann Frisé och hennes kollegor valt att jobba tillsammans med unga doktorander.

– Vi ser det som en viktig del att skola in dem i det här fältet så att det sedan finns en ny generation forskare som kan ta över efter oss.

Fortfarande återstår flera studier för forskargruppen som hittills har träffat 1 200 ungdomar.

– Vi har fått så mycket förtroende och lyssnat till fantastiska berättelser. Det är ett privilegium att kunna jobba med det här programmet, säger Ann Frisé.

Forskningsprogrammets titel är *Göteborgs forskningsprogram om etnisk identitet – Unga människors livsmöjligheter och hur de kan förbättras.*

ÄMNE: Mellan resignation och framtidstro

”Många som lever i familjer med bristande resurser och trångboddhet upplever skolan som en fristad”

Vill skapa förståelse för unga i förorterna

Hur upplever unga människor i särskilt utsatta områden sin skola och fritid? Den frågan har varit fokus för Ove Sernhede, professor emeritus i socialt arbete och barn- och ungdomsvetenskap, och hans team i fyra år. Egentligen skulle han ha öppnat antikvariat, men ändrade sig när Stenastiftelsen utlyste sitt forskningsbidrag.

Hej Ove Sernhede! Det blev inget antikvariat utan forskning istället?

– Ja, och vi är väldigt tacksamma för Stenastiftelsens bidrag. Det gjorde att vi fick möjlighet att genomföra ett större forskningsprogram, Mellan resignation och framtidstro, med syfte att ge en mer helhetlig förståelse för de ungas villkor och förutsättningar i särskilt utsatta områden.

Hur genomförde ni forskningen?

– Vi delade upp programmet i tre projekt. Det första som vi ville titta på var hur eleverna upplever sin skola och

Ove Sernhede

sitt lärande, så vi intervjuade 65 högstadiel elever från tre olika skolor i särskilt utsatta områden. Det andra projektet handlade om vad ungdomarna gör utanför skoltid och vad de lär sig i de gemenskaper som formas. Slutligen fokuserade vi på hur skolan och verksamheter påverkas av de nya styrformer som kommunen har skapat, där ansvaret för frågor om utanförskap och segregation till stor del har skjutits över till bostadsbolagen.

Hur upplevde eleverna sin skola?

– Det visade sig att de tycker väldigt mycket om den. Många som lever i familjer med bristande resurser och trångboddhet upplever skolan som en fristad där de får mat och det finns vuxna att vända sig till.

Varför klarar de ändå inte skolan?

– För att svara mot de krav som ställs på elever idag är föräldrarnas utbildningsnivå och stöd avgörande. Så barn vars föräldrar inte är bekväma med det svenska språket blir inte sällan förlorare i skolan. Men barnen lägger ofta sitt skolmisslyckande på sig själva, och det finns även en föreställning om att de bristfälliga betygen och den låga statusen är ett resultat av deras tillkortakommande.

Vad såg ni när det gäller det som sker utanför skolan?

– Vi följde en tidningsredaktion, en boxningsklubb och en exitverksamhet. Mycket av föreningslivet skapas av ungdomarna själva, de får visa att de faktiskt kan saker vilket leder till att de känner stolthet. Vi såg också att det växer fram en solidaritet och gemenskap i de här sammanhangen.

OVE SERNHEDES GRUPP

Från vänster: Ove Sernhede, Kristina Alstam, Helene Fransson, Jonas Lindbäck, Johannes Lunneblad, Madeleine Olsson Eriksson: Stenastiftelsens ordförande, Maja Allelin, Nils Hammarén, Sara Uhnöo och Marcus Herz.

Vilka slutsatser har ni kunnat dra av ert arbete?

– Vi ser nödvändigheten av att utveckla ett pedagogiskt tänkande som gör det möjligt att stärka elevernas självkänsla och skapa förståelse för de strukturella förhållanden som formar deras villkor. Vi menar också att det är viktigt att kommunen erkänner föreningslivet i förorterna både materiellt och symboliskt, eftersom föreningarna ger eleverna insikter som inte skolan kan ge. Men det behövs också många andra förändringar som vi skriver i den bok som forskningsprogrammet har resulterat i.

Forskningsprogrammets titel är *Mellan resignation och framtidstro*. Resultatet finns sammanställt i en bok med samma titel som utkom våren 2024.

”Nu ser vi fram mot det fortsatta forskningsarbetet med ny kunskap som kan omsättas i praktiken och göra stor skillnad för många människor.”

Madeleine Olsson Eriksson, Stenastiftelsens ordförande

Fördjupad läsning hittar du på vår hemsida: stenastiftelsen.se.

Följ Stenastiftelsen i sociala medier för att ta del av våra framtida satsningar och projekt.